

Sammanfattning

Denna rapport har skrivits under tiden som Sverige har genomgått en av de största negativa ekonomiska chockerna sedan andra världskriget. Spridningen av coronaviruset har lamslagit en stor del av samhället i Sverige, liksom i övriga världen. Dessa omständigheter gör det angeläget att öka vår förståelse för hur en effektiv strukturomvandling av det svenska näringslivet i samband med ekonomiska kriser kan åstadkommas. Syftet med denna rapport är att ge en översikt över den nationalekonomiska forskning som studerar hur ekonomiska kriser påverkar strukturomvandlingen och jobb- och produktivitetens utvecklingen i näringslivet samt att diskutera hur en effektiv strukturomvandling och jobbutveckling i näringslivet kan åstadkommas i samband med ekonomiska kriser.

Rapportens frågeställningar belyses, dels utifrån den teoribildning och tidigare empirisk evidens som finns, dels utifrån ny empirisk analys av det svenska näringslivet. Utgångspunkten för policyanalysen har varit att identifiera eventuella marknads- och regleringsmisslyckanden som kan vara förknippade med strukturomvandling under kriser. Fördelen med ett sådant angreppssätt är att policyanalysen fokuseras på de delar av näringslivet där marknaden skapar en ineffektiv resursallokering och där olika policyåtgärder kan föra näringslivet närmare en effektiv resursallokering. Samtidigt kan de delar av näringslivet där marknaden skapar en någorlunda effektiv resursallokering verka utan större begränsningar vilket minskar regleringskostnaderna.

Vår litteraturgenomgång visar att hur kriser påverkar företagets verksamhet, produktivitet och efterfrågan på arbetskraft beror på en rad viktiga företagsbeslut. Dessa innefattar kortsiktiga beslut såsom prissättning, ledningssystem och personalpolitik, samt mer långsiktiga beslut såsom Forskning och Utveckling (FoU). Företag som snabbt kan förändra sin prissättning och sitt produktsortiment

kommer att upprätthålla en högre lönsamhet vid stora svängningar i efterfrågan och insatsvarukostnader. Företag som snabbt kan anställa personal med mer relevant kompetens, eller som kan omskola sina anställda, kommer att kunna växa snabbare efter kriser. En viktig aspekt av produktivitetshöjande och jobbskapande strukturomvandlingar i samband med ekonomiska kriser är också att långsiktigt effektiva företag ställer om och expanderar, samtidigt som ineffektiva företag krymper eller slås ut, så att resurser flyttas mot verksamheter som är långsiktigt livskraftiga.

En effektiv strukturomvandling under kriser är beroende av att en rad viktiga institutioner fungerar väl under och efter kriser: Här behövs insolvensprocesser som gör att långsiktigt produktiva företag kan överleva kortsiktiga problem och att ineffektiva företag omstruktureras eller läggs ned. Avgörande för en välfungerande insolvensprocess är att aktörerna kan bedöma hur olika åtgärder påverkar möjligheten att särskilja långsiktigt bärkraftiga ekonomiska tillgångar från icke-långsiktigt bärkraftiga ekonomiska tillgångar, samt att man kan förhindra att värdefulla resurser går förlorade under omstruktureringar i samband med insolvensprocessen. En välfungerande förvärvsmarknad kan säkerställa att långsiktigt bärkraftiga tillgångar får effektiva ägare under de nya ekonomiska förutsättningarna. I detta sammanhang är det viktigt att olika regelverk inte är för omfattande och att transaktionskostnaderna inte är för höga då detta riskerar att minska möjligheterna för mindre företag att genomföra sådana förvärv. Arbetsmarknaden måste också kunna fånga upp förändringar i efterfrågan på olika yrkeskompetenser. Från samhällets perspektiv finns det en risk att för lite omskolning sker då avkastningen från utbildningssatsningar både från individens och företagets perspektiv inte bara tillfaller den som gör satsningen utan även andra parter. Regelverk och institutioner som hanterar detta problem är därför viktiga.

Vår empiriska analys av effekterna av jobb- och produktivitetssynamiken i det svenska näringslivet under perioden 1990–2015 baseras på en omfattande och detaljerad databas från Statistiska centralbyrån (SCB). Med hjälp av detaljerad information om företag, arbetsställen och de individer som arbetar i företagen, är det möjligt att analysera frågor som berör strukturomvandling och effekter av negativa ekonomiska chocker på ett utförligt sätt.

Vår empiriska analys visar att jobbdynamiken – hur jobb skapas genom att etablerade produktiva företag expanderar eller genom att nya företag etableras, och hur jobb försvinner genom att mindre produktiva företag läggs ner eller minskar sin verksamhet – har fungerat ganska väl före, under och efter mindre kriser. Dock finner vi att under djupare kriser, såsom 1990-talskrisen och finanskrisen, minskar även stora produktiva företag sin sysselsättning i stor omfattning, vilket försämrar strukturomvandlingen. Dessa företag ökar emellertid sin sysselsättning efter kriserna så att den negativa effekten på strukturomvandlingen tenderar att vara kortsiktig. Samtidigt går det inte att utesluta att återhämtningen i den svenska ekonomin efter kriserna kunde ha gått fortare om de ledande svenska företagen snabbare kunnat öka sin internationella konkurrenskraft. Gemensamt för de olika kriserna vi studerar är att jobbdynamiken i termer av antal förlorade jobb i samband med kriser är starkare i mer konkurrensutsatta, i mer exportintensiva och i mer informations- och kommunikationsteknologi (IKT) intensiva branscher.

När vi studerar produktivitetens utvecklingen finner vi att produktiviteten ökar i perioden innan krisfasen i alla kriser, men faller under krisåren. Produktivitetens ökning i näringslivet är genomgående driven av en s.k. inomföretagseffekt. Denna speglar ökning i enskilda företags produktivitet vid givna marknadsandelar och är särskilt framträdande inom tillverkningsindustrin. Utträde har en positiv effekt på produktivitetens utvecklingen, då företag som lämnar marknader har en lägre produktivitet än genomsnittet. Inträde har på kort sikt ett negativt bidrag till produktivitetens utvecklingen, men ett positivt på lång sikt då en liten andel av dessa inträdande företag blir mycket framgångsrika efter en tid. Produktivitetens utvecklingen är generellt sämre på marknader med låg konkurrens och låg IKT-intensitet då allt fler lågproduktiva företag träder in på dessa marknader. Lokala företag som var verksamma i branscher med låg produktmarknadskonkurrens och som inte var beroende av export klarade sig bäst under finanskrisen. Svenska multinationella företag, verksamma i branscher med hög produktmarknadskonkurrens och med omfattande export, drabbades värst under krisåren. Samtidigt som jobben främst skapats i små och unga företag har produktiviteten skapats i stora och äldre företag. Här finns också betydande likheter och skillnader mellan de olika kriserna.

Vi finner också att företagsförvärv har varit en viktig del i näringslivets omstruktureringar innan, under och efter kriser. Företagsförvärven säkerställer att högproduktiva företag kan växa effektivt och att lågproduktiva företag kan ställa om snabbt.

Vidareutbildning och omskolning har varit lönsamt för de individer som har satsat på detta under de senaste decennierna. Våra resultat indikerar att det lönar sig att byta från yrken som kan automatiseras till yrken som är svårare att automatisera och denna positiva effekt är starkare under kriser.

Allmänt tyder våra resultat på att dynamiken i det svenska näringslivet med företagsomställningsstrategier, neddragningar, expansion, utträde, inträde och förvärv har inneburit att Sverige har kunnat gå igenom strukturomvandlingar på 2000-talet på ett balanserat sätt när ekonomiska kriser drabbat landet. Vi finner att olika företagstyper spelar olika roller innan, under och efter kriser. Stora ledande företag (med en välutbildad arbetskraft) minskar sin sysselsättning under kriser, men kan också ganska snabbt öka sin verksamhet och produktivitet efter kriser. De yngre och mindre företagen (med lägre utbildad arbetskraft) håller sysselsättningen uppe, framför allt i tjänstesektorn, under kriser. Vidare finner vi att sysselsättningsförändringar under kriser blir mer omfattande på mer konkurrensutsatta marknader.

Under akuta ekonomiska kriser kan olika typer av tidsbegränsade stöd till omställning vara motiverade även om det kan leda till incitamentsproblem och att stöd går till icke-berättigade företag. Ett alternativ och komplement till traditionella stöd är att förbättra företagets omställningsförmåga. Det finns här en rad åtgärder som kan användas. En första åtgärd är att förbättra insolvensprocessen där långsiktigt bärkraftiga företag med finansiella problem får möjlighet att minska sin skuldbörda och göra sig av med icke-bärkraftiga tillgångar. Kunskapsstöd för ökad ekonomisk kompetens inom den juridiska processen är en möjlig åtgärd för att förbättra insolvensprocessen från ett samhällsekonomiskt perspektiv. En ytterligare åtgärd är att förbättra förvärvsmarknadens funktionssätt. För att företag snabbt ska kunna ställa om måste de snabbt kunna köpa andra företag eller tillgångar från andra företag. I kriser måste dessa transaktioner gå snabbare. Minskad regelbörda för sådana transaktioner och minskade transaktionskostnader för framförallt små företag är därför en viktig åtgärd. För större företag och före-

tagsförvärv som kan beröras av förvärvslagstiftningen skulle ett snabbspår kunna införas under kriser. I den svenska konkurrenslagstiftningen förbjuds företagsförvärv som kan öka företagets marknadsmakt för mycket. Det finns dock ett undantag, ett s.k. "failing firm"-undantag, som innebär att ett förvärv kan tillåtas om det säljande företaget riskerar att gå i konkurs inom en nära framtid. En möjlig åtgärd skulle alltså kunna vara ett snabbspår för företagsförvärv under "failing firm"-undantaget, under svåra ekonomiska kriser.

Väl fungerande system för utbildning, vidareutbildning och omskolning är också avgörande för att effektivt komma ur ekonomiska kriser. Här finns det ett fundamentalt ekonomiskt problem i att avkastningen från utbildningssatsningar både från individens och företagets perspektiv inte bara tillfaller den som gör satsningen utan att den även tillfaller andra parter. Detta gör att det ur ett samhällsperspektiv finns en risk att för lite vidareutbildning och omskolning sker. Regelverk och institutioner som stimulerar vidareutbildning och omskolning är därför också avgörande för en fungerande strukturomvandling i samband med kriser

Institutioner som kanaliserar sparande till nystart av företag och företagsutveckling är viktiga för en effektiv strukturomvandling. Här har en väl fungerande börs en viktig roll. Genom att notera sig på börsen kan växande företag få tillgång till finansiering för framtida satsningar. Företag som redan är på börsen kan även använda nyemissioner för att få in kapital för tillväxtsatsningar. Riskkapital är viktigt för företag som är i en tidig utvecklingsfas, och för att utveckla, omstrukturera eller skala upp existerande företag. Väl fungerande globala leveranskedjor har slutligen visat sig vara vitala för svenska företags verksamhet och konkurrenskraft under pandemin. Det är därför också av stor vikt att Sverige fortsätter och även förstärker sina satsningar på att utveckla stabila internationella handels- och investeringsavtal för att kunna konkurrera på världsmarknaden.